

DÜŞÜN İZDÜŞÜMÜNDE BİR DÜŞÜNÜM: ROMAİN GARY’NİN ŞAFAKTA VERİLMİŞ SÖZÜM VARDI ADLI ROMANINDA DÜŞ GERÇEK/LİK DİYALOGU *

Şevket KADIOĞLU**

Özet

Émile Ajar adı altında da romanlar yazmış olan Romain Gary’nin 1960 yılında yayımlanan ve Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*** başlığıyla Türkçe’ye aktarılan La Promesse de l’aube adlı romanı kimi eleştirmenlerce “Bir Varolma Romanı” (une existence-roman) olarak nitelendirilir. Sözü edilen roman, yazarın çocukluk ve delikanlılık düşlerinin gerçeklik düzlemini çepeçevre kuşattığı özyaşamöyküsel bir kurmaca deneyimidir ilk bakışta. Biz bu çalışmada kurmacanın da önemli bir devitkeni olan düşünle gerçek/lik arasındaki diyalogu diyalojik bakış açısıyla incelemeye çalıştık. Romanın kurmaca örgüsünü ardından koşulan düşler berkitirken, içinde yaşanan gerçeklik de düşün içinde çırpındığı bir gerilim ortamı oluşturur. Diyalojik bir örgüleme içinde bir yandan gerçekleşen düşlerin ivme kazandırdığı yükselişin, diğer yandan da yaşanan düş kırıklıklarının yarattığı düşüşün tanığı oluruz. Düş ve gerçek/lik bu süreçte birbirini besler, birbiri ile çatışır, dayanışır, biri diğerini çeker ya da iter, birbirinden cesaret ve sakinim ödünç alır. Bu diyalojik örgüde düşün bizi kendimizden geçirir, gerçek/lik kendimize getirir. Ama sonuçsal aşamada düşün çoğunlukla yaşama bağlayan bir güç olarak karşımıza çıkar.

Anahtar Sözcükler: Gary, Düş, Gerçek, Gerçeklik, Diyalog.

A REFLEXION ON THE PROJECTION OF DREAM: DREAM AND REAL/ITY DIALOGUE IN ROMAİN GARY’S PROMISE AT DAWN

Abstract

Promise at Dawn (French title: La Promesse de l’aube), a novel by Romain Gary, who also wrote much of his fiction under the pseudonym Émile Ajar, which was published in 1960 and translated into Turkish under the title of Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı. This novel is regarded by some critics as an existence-novel (une existence roman). At first glance, the novel is an autobiographical fictional experience of the author that surrounds the reality plane of his childhood and adolescence’s dreams. In this work, we have tried to examine the dialogue between dream and reality from a dialogical point of view, as this dialogue is one of the important dynamics of fiction. While the dreams that the characters pursue support to the fictional pattern of the novel, the reality which the characters live in creates an atmosphere of tension in which the reality struggles over in the dreams. In a dialogic pattern, we witness, on the one hand the rise accelerated by the dreams that come true and on the other hand the fall caused by the disillusionment and disappointment of characters. At this stage, the dream and the reality nourish each other, they clash or act with solidarity, they attract and repulse each other and they borrow courage and prudence from one another. In this dialogic pattern, the dream enraptures us, and the real invites us to the recovery. However, as a final stage, the dream usually appears as a power which connects us to the life.

Keywords: Gary, Dream, Real, Reality, Dialogue.

*Bu makale, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü’nün 4-5-6 Mayıs 2017 tarihleri arasında düzenlediği 12. Frankofoni Kongresinde sunulan bildirinin gözden geçirilmesi ile oluşturulmuştur.

**Yrd.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Öğretim Üyesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, DENİZLİ.
e-posta:skadioglu@pau.edu.tr

1.GİRİŞ

Jean-Paul Sarte İmgeler adlı incelemesinde Moutier'nin şöyle yazdığını aktarıyor:

İmgeler sorununda düşülen büyük yanlış, imgelere birer gerçeklikmiş gibi inanmak olmuştur. Tümünüyle varsayımsal, tümünüyle uzlaşımsal varoluşları gözden kaçırıldı ve imge yavaş yavaş sözcükten ve düşünceden koparılmış oldu. Sonuçta, beyinde sözcüksüz imgeler, düşüncesiz, hiçbir yüklemeye sahip olmayan imgeler, katıksız imgeler bulunduğu kabul edilir oldu. (Sartre, 2006:124)

Moutier'nin bu yaklaşımıyla düşünle gerçek/gerçeklik üzerine düşündüğümüzde sanki düşün oluşumunu sağlayan etkenin, onun varlık kazanmasına olanak tanıyan gücün gerçek ya da gerçeklik olduğu akla yatkın gibi görünüyor. Konuya oldukça toptancı bir bakışla yaklaşmak, ya da bizi yanlış bir yola götürme sakıncasını sürekli duyumsatan psikolojizme yaslanmak pahasına da olsa düşün bir eksiklik durumundan/duygusundan kaynaklandığını söylemek gerekecek. Eksikliği duyulan şey kişiden kişiye değişeceğine göre düş her insanda, her durumda varlık alanı bulmaya devam edecektir. Yani her şeyde sahip olan birinin düşsüz kalması gibi uçrak bir durum hiçbir zaman söz konusu olmayacaktır. Zira yaşamda en düşü insanların en fazla eksiklik duyumsayan, çok fazla şeye gereksinim hisseden insanlar olduğu biçiminde bir genelleme yapılamasa da, düşün, düş kurmanın genel insan doğasıyla ilişkili bir durum olduğu ve psikolojizmin alanına girmek istediğinde giriş belgesi göstermek zorunda olmadığını kabul etmemiz gerekecek. Bu da bizi, düşün alt yapısında mutlaka bir gerçeğin ya da gerçekle ilgili bir tasarımın varlığını aramız gerektirdiği düşüncesine götürecektir.

2-DÜŞLE GERÇEĞİN VARLIK ALANLARI

Türk Dil Kurumu'nun tanımlamasına göre düş sözcüğü şu anlamlara gelmektedir: 1. Uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya. 2. *Mec.* Gerçek olmayan şey, imge, hayal. 3. *Mec.* Gerçekleşmesi istenen şey, umut. Aynı sözlük düş kurmayı ise bir şeyi zihinde düşünüp canlandırmak, hayal kurmak biçiminde tanımlamaktadır. (s. 421)madalyonun diğer yanını çevirmeden önce,"düş"ün bu değişik tanımlamalardan, 2. ve 3. maddelerde yapılan tanımlamanın çalışmamızın içeriğine daha uygun düştüğünü söylememiz gerek. Gerçek sözcüğünü ise Türk Dil Kurumu, "Bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, varlığı inkâr edilemeyen, olgu durumunda olan, hakikî " biçiminde tanımlamakta ve bu çalışmanın içeriği ile örtüşmeyen birçok tanımlama yanında "Gerçek durum, gerçeklik, realite" biçiminde bir başka tanımlamayı da eklemektedir. (s. 540) Gerçeğin, gerçekliği de kapsayacak bir anlam genişliği ile karşımıza çıkması ve bu çalışmadaki gerçek sözcüğüne yüklediğimiz değişik anlamları da barındırması Romain Gary'nin, çalışmamızın "bütüncü"sini oluşturan romanındaki düş boyutunu dengelemesi açısından oldukça önemli görünmektedir bizim açımızdan. Zira, düşün hem somut deneyimleme ve uygulama hem de soyut kavramsallaştırma düzlemlerindeki bütün anlam titreşimleri ancak "gerçek" sözcüğüne yüklenen çok değişik anlamlar üzerinden gerçek anlamda eşdeğer bir varlık alanına oturabilirdi. Düşün, ulaşmaya çalıştığı sonsuzluk boyutunu ancak gerçeğin kütleli ağırlığı, "gerçekleşebilir" düzlem ve olgunluğa indirgeyebilirdi.

Yaygın inanış, içinde yaşadığımız dünyanın ayrımlandırıcı yasaları, toplumun at gözlüğü takarak etiketlemeye koşullanmış bakışı, düşünle gerçeği birbirlerine karşıt kutuplara yerleştirerek çatıştırma, birini diğerinin karşıtı gösterme eğiliminde olmuştur genellikle. Birini överek diğerini yerme, birine değer vererek diğerini değersizleştirme, birini harcayarak diğerini kayırma bilgiçliği ile oluşturulan bu çatışma düzleminde, savaşım çoğunlukla gerçeğin yararına sonuçlanmıştır. Kimi zaman çatışma yarışma süsü verilerek sevimli hale getirilmeye çalışılmış ama yarışmada gerçeğin uyarıcı kullanmasına göz yumulmuş, açıkça şike yapılmış, yarışın at başı gittiği ya da yenginin tartışmaya açık olduğu durumlarda da gerçek hükmen galip ilan edilmiştir. Oysa "gerçek" görüldüğü gibi değildir; düş de her zaman düşmeye eğilimli değildir. Dahası, sanıldığı gibi, gerçekle düş düşman olmak zorunda değildir birbirlerine. Aralarında diyalojik bir ilişki bulunmaktadır. Bu diyalojik ilişkide düşünle gerçek Bakhtin'in (Bakhtin, 2014: 47) sözünü ettiği merkezci ve merkezkaç kuvvetleri ilkesi uyarınca kimi zaman birbirlerini iter, kimi zaman çekerler. Kimi zaman birbirlerine dayanır, yaslanır kimi zaman da bir birlerine sırtlarını dönerler. Kimi zaman sarılır, kucaklaşır, kimi zaman da ayrılır uzaklaşırlar. Kimi zaman yoldaş, arkadaş, bağlaşıklık kimi zaman da rakip olurlar. Biri diğerini yüreklendirir ya da cesaretini kırar. Bu biçimde, özgül ve ortak bağıntılar üzerinden gerçekleşen bir diyalog içerisinde bir birlerine varlık alanı kazandırır, biri diğerine tavır almaya, devre dışı bırakmaya, olumsuzlamaya, ortadan kaldırmaya çalıştığında bile onun varlık nedenini güçlendirir ve var olma savaşımına haklılık kazandırır. Bu zit renklerin diyalogu öyle bir süreçle sonlanır ki hiçbir renk artık kendinden emin olamaz düşünle gerçek arasında gidip gelebilen ara renkler çıkar ortaya. Dolayısıyla, Bahtin'in belirttiği gibi (Bahtin, 2014: 55) "*bir sözcük (ün) kendi nesnesine ilişkin bir kavramı diyalojik yoldan oluştur*"ması gibi düş kendi karşıtı olarak belletilen gerçeğe yönelir ya da tersi bir durumla gerçek kendini karşıtlayan düşün çekim alanına kapılır. Böylece düşünle gerçek arasında, her biri kendi varlık alanını bir iç diyalojizm yoluyla oluşturan ve değişik algı yayılımları üzerinde gözlemlenen bir dizi oluntu ortaya çıkar; buradan Türkçe'de yanılısama, yanılı, serap, düş kırıklığı, kuruntu, gerçeksiz, gerçek dışı, gerçeğe benzer, katı gerçek, acı gerçek, inanılmaz, düşünlem, beklenti,

tasarım, imgelem, imge, algı, ideal...v.b. sözcük yada sözcük öbeklerinin dile getirmeye çalıştığı ve düşünle gerçeğin etkileşiminin ürünü olan her biri kendi özgül yasasına göre varlık bulan ama aynı zamanda tersinir özellikli bir yığın esnek, geçirgen “oluşum”lar biçimlenir. Bir yandan Madran’ın ifadesiyle (Madran, 2012: 265) gerçek, “öznel ve çoklu doğası” ile sınırsız açılımı içinde zaman zaman düşünle de kol kola gezinir onu ayartmaya çalışırken, diğer yandan düşünle de albenisi, yaydığı esrar ve hülya ile gerçeği tuzağına düşürmeye çabalar. Böylece düşünle gerçek, biri diğerinin alanına sokularak, biri diğerini kollayarak, biri diğerine katlanarak, biri diğerine baka baka, biri diğerine öykünerek, ya da diğerinden sakınarak karşılıklı ve diyalojik bir deneyim yaşarlar. Ama bu deneyim süreci onları asla birbirlerine özdeş kılmaz. Madran’ın Bahtin’in diyalojizmi için vurguladığı gibi (Madran, 2012:75) “karşıtların birbirine temas ettiği, kesiştiği, harmanlanır gibi görün”düğü noktada bile “kendi benliklerini koru”rlar.

Düşünle gerçek arasındaki diyalojinin kendi gerçekliklerini nasıl biçimlendirdikleri, varlık alanlarını nasıl kurdukları, belki de, Bahtin’in söylem ve sözcük konusunda dile getirdiği şu çarpıcı saptama ile en yalın biçimde açıklanabilir:

Söylem adeta kendisinin ötesinde, nesneye yönelik canlı bir itkide [napravlennost] sürdürür yaşamını; şayet kendimizi bu itkiden tamamen koparacak olursak, elimizde kalan tek şey sözcüğün çıplak cesedi, kendisine bakarak belirli bir sözcüğün yaşamdaki toplumsal durumu veya yazgısı hakkında hiçbir şey öğrenemeyeceğimiz çıplak cesedi olacaktır. Sözcüğün ötesine uzanan itkiyi göz ardı ederek, sözcüğü sözcük olarak incelemek, tıpkı psikolojik deneyimi yönelmiş olduğu ve kendisini belirleyen gerçek yaşamın bağlamının dışında incelemek denli anlamsızdır. (Bahtin, 2014: 68)

Bir olgunun dışına yönelmeden, onun kendini kuşatan diğer olgularla diyalojik ilişkisini, karşıtlarıyla olan etkileşimini dikkate almadan onu tüm “gerçekliği” ile tanımak, tanımlamak, anlamak, kavramak ve ortaya koymak olanaksızdır. Madran’ın da vurguladığı gibi, “gerçek ya da hakikat denilen bir şeyin ancak diyalojik bir doğasının olabileceği”nden (Madran, 2012: 263) söz edilmektedir. Bu durumda düşünle de gerçeği de yalnızca kendi varlıkları içine kapatmak onları aslında hiçlik içinde tutmak olacaktır.

Yani düşün gerçekten bozulmuş bir soyutlama olduğunu, gerçeğin düşünle minneti, düşünle gerçeğe borcu olduğunu, bir anlamda düşünle gerçeğe, gerçeğin de düşünle sınılandığını fark etmemiz gerekecek.

3- DÜŞÜNLE BESLEYEN SOMUT GERÇEKLİKLER

Bu çalışmanın başında da belirtildiği üzere, düşünle kurmak, içinde bulunulan gerçekliği aşkın kurgular tasarlamak, ulaşılabileceği ya da ulaşılamaz ülküler ardından koşmak insan doğasına içkin bir “özelliğin” dışavurumudur. Bununla birlikte, düşünle daha çok bir yoksunluk durumunun beslediği bir yapıntı olarak ortaya çıkar ve bu biçimiyle gerçek anlamda kılgsal bir yarar sağlamasa da özdünleyici bir işlevle insanın yaşama tutunabilmesinin, dünyayı güzel görebilmesinin, varoluşu anlamlı kılabilmesinin oldukça güçlü bir yordamı haline gelir. Düşünle, renksiz, soluk, karanlık gerçeği yani yaşamı renkli, parıltılı, canlı görmenin bir yolu olur çoğu zaman ve bunu en çarpıcı bir biçimde Baudelaire’in “Kötü Camcı” (Le mauvais vitrier) adlı öyküsünde anlatıcının camcıya söylediği şu sözler dile getirir: “Nasıl olur! renkli camlarınız yok mu?...Pembe kırmızı, mavi camlar? Sihirli camlar, cennet camları? Ne kadar düşüncelessiniz! Yoksul semtlerde dolaşmaya kalkıyorsunuz, ama yaşamı güzel gösterecek camlarınız bile yok!” (Baudelaire, 1996: 21) İşte Baudelaire’in bu öyküsünün de oldukça sarsıcı bir biçimde gösterdiği üzere dış gerçekliğin bir imgesi olarak ortaya çıkan düşünleler gibi, istekler ve idealler de somut yaşantıdan doğarlar ve sonradan yine bu somut yaşama katılır ve onun bir bileşeni olurlar. Zira istek ve ideallerin gerçek olma şansı düşünlelere göre daha güçlüdür ve kaldı ki istek ve idealler bu kimlikleri ile ortaya çıkmadan önce bir düşünle sınavından geçmek ve başarılı olmak zorundadırlar. İnsanın istek ve idealleri ile somut dış gerçeklik arasındaki ilişkinin her zaman birbirini besleyen, birbirini bütünleyen, biri diğerine katılan, dönüştürücü bir nitelikte ortaya çıkması beklenemez. Kimi zaman, hatta çoğu kere istek ve özelemler somut dış gerçeklikle çelişkin doğaları üzerinden açtıkları alanda varlık kazanırlar. Bu çatışkin durumun yarattığı gerilimin ardından varlık alanlarındaki geçişime kolaylık sağlarlar.

Gary’nin *La Promesse de l’aube* adlı romanında, anlatıcı ile ilişkili bütün düşünlelerin, bütün özelemlerin, bütün isteklerin, bütün beklentilerin, bütün ideallerin annesi tarafından tasarlandığına tanık oluruz. Hatta anlatıcı konumundaki Romain’in bütününüyle bir anne projesi olduğunu, Julien Roumette’in (Roumette, 2006: 77) “Gary’nin içine düştüğü düşünle annesinin düşünledür”¹ sözleri de doğrulamakta ve anne imgesi ile düşünle imgesinin diyalogunu belirgin kılmaktadır. Bu kadar güçlü, baskın, savaşçı, direşken, düşünleci bir anne figürünün damgasını vurduğu bu roman zaten özyaşamöyküsel boyutu ile de anne projesine ortam hazırlamakta, yasallık kazandırmakta, yapıntı bütünsel dokusunu örgülemekte ve Jean-Marie Catonné’nin de belirttiği gibi onu “Romain Gary söylencesi inşasının bir başyapıtı” haline getirmektedir:

1. Kaynakçada Fransızca olarak yer alan kitaplardan yapılan alıntıların Türkçe çevirileri bizim tarafımızdan yapılmıştır

Bu anlatının kalbinde, hakkında her şeyin ya da neredeyse her şeyin önceden söylendiği kendi annesinin taşkın görüntüsü (bulunmaktadır?): düşçü, baskıcı, usandırıcı, kaprisli, kendini feda etme derecesine kadar tekelci, kendi düş kırıklıklarını rehin bırakmak için oğlunu en çılğın başarıları elde etmeye sürükleyen bir anne...(Catonné, 1990: 35)

Bu özellikleriyle tanımlanan bir annenin oğlunun başarmasını istediği şeyler her şeyden önce kendi bireysel düşlerini gerçekleştirememiş olmasının yarattığı düş kırıklığını ödünleme işlevini yerine getirmektedir. Annenin yaşadığı düş kırıklığı ve buna bağlı olarak içinde bulunduğu olumsuzluklar kendi gerçekliğini oluşturmakta iken, oğlu ile ilgili kurduğu düşlere de temel hazırlamakta ve düşle gerçeğin diyalojik ilişkisi de bu noktada kurulmaktadır. Bir zamanlar yaptığı meslek olan tiyatro oyunculuğunda istediği noktaya gelememiş, küçük başarılar elde etse de mesleki olarak pek parlamamış, kocası tarafından terkedilmiş, yer türlü yoksunluğa, yaşamın zorluklarına ve özellikle de Yahudi sevmelik gibi kişi onuru için oldukça alçaltıcı bir duruma katlanarak, oğlunu yalnız başına yetiştirmek zorunda kalan bu anne bütün düşlerini oğlu üzerine kurarak ve bunların gerçekleşmesi için de büyük bir savaşım vererek bir anlamda psikolojide ödünleme adı verilen durumu ortaya koymaktadır. Bu durum romanda aynı zamanda anlatıcı olan yazar tarafından şu tümcelerle dile getirilmektedir: *"Benim kişiliğimde de olsa onu ünlü ve sevecen bir sanatçı kişiliğine kavuşturmak için bütün gücümü harcamaya karar vermişim.* (Gary, 2012: 19)

Annenin oğlu üzerindeki düşsel kurgularını besleyen bütün bu zorlukların yalnızca anneyi etkilediğini düşünmek yanlış olur. Nitekim oğul da somut gerçekliklerden etkilenmekte ve annesinin ve kendisinin katlanmak zorunda kaldıkları zorluklara, yoksunluklara, sıkıntılara dayanma gücü veren düşlerine ortak olmaktadır. Anne ve oğulun katlanmak zorunda kaldıkları güçlükler onları bir yandan düş ortaklığına zorlarken diğer yandan aralarındaki sevgiyi güçlendirmektedir. Bu durumu Julien Roumette (2006: 34) şöyle dile getirmektedir: *"Anne ile oğulun sevgisi deneyimler içinde birbirine düşümlenmekte, onları birbirine bağlayan bu bağ karşılaştıkları güçlüklerle bir yanıt olmaktadır."* Ailenin eski Sovyetler Birliğine bağlı Litvanya'nın Vilnius kentinden Polonya'ya göç etmelerinin ardından burada katlandıkları maddi ve manevi zorluklar, annenin kuşkulu geçmişi ve yine Yahudi karşıtlığı dolayısıyla çocuğun arkadaşları tarafından hakarete maruz kalışı, daha iyi bir yaşam özlemini beslemekte, insanca yaşanabilir bir yurt arayışını tetiklemekte ve özellikle özgürlük, eşitlik, kardeşlik değerleri ile göz dolduran, saygınlık kazanan Fransa'yı Yahudileri de içine alabilecek uluslar üstü bir ülke konumuna taşımaktadır. Böylece dış dünyanın somut gerçeklikleri üzerinden, bu gerçekliklerin zorladığı bir Fransa düşü, bu düşün gerçekleşmesi diğer düşlerin gerçekleşebilmesi için de önemli bir devitken olmakta ve romanın temel bezeği haline gelmektedir. Julien Roumette'in (2006:77) de belirttiği üzere annenin Fransa'ya ilişkin anlattığı öykülerin devindirdiği Fransa imgesi, başlangıçta gerçekdışı olsa da, sonunda Gary'nin bütün yaşamı boyunca, kendi yordamınca somutlaştırmaya çalıştığı gerçeğe dönüşen bir örnek oluşturuyor. Annenin oğlunda da yeşertmeye çalıştığı Fransa düşününü desteklemek, ideal bir Fransa imgesi oluşturmak amacıyla kendince başvurduğu yöntemleri vardır. Bunlar Fransız uygarlığının örnek alınması, uluslar üstü kabul edilmesi gereken "gerçek"leriydi. Bu gerçekler oğuldaki Fransa düşününü besleyecek onun gerçekleşmesinin önünü açacaktır. Bu durumu anlatıcı durumundaki oğul Romain şu tümcelerle dile getirir:

Bana biçilen yaşam biçimine yaraşır bir adam olabilmek için, okumak zorunda olduğum bir kitap daha vardı. *Ünlü Fransızların yaşam Öyküleri*'ydi bu koca kitabın adı. Kitabı bana annem kendisi okurdu. Pasteur'ün, Jeanne d'Arc'ın ve Ronald de Roncevaux'nun insanda hayranlık uyandıran başarılarını yüksek sesle aktardıktan sonra, kitabı dizlerinin üstüne koyar, umut ve sevgi yüklü gözleriyle bana bakardı.(Gary, 2012:111)

Küçük Romain'in kendi yazgısının kurucusu olması için annenin çantasında, Fransa efsanesi dışında başka efsaneler de bulunmaktadır. Ama Roumette'in de belirttiği gibi *"gerçek efsane ülkesi Fransa'dır. O adalet ve sevginin bu ülküsel toprağını, mutluluktan yeni bir düşünce yaratan bu ülkeyi, bütün çocukluğu boyunca düşlemişti.* (Roumette-, 2006: 83):

Doğunun hiçbir masalcısı, Fransa'yı o ilerde benim olacak ülkeyi ondan daha güzel anlatamaz, tanımlayamazdı.(.../...) Önüme diz çöker, parmaklarımı avucuna alır, çok uzaklardaki ülkeden, dünyanın en güzel öykülerinin gerçekten yaşadığı ülkeden söz ederdi: orada bütün insanlar özgür, bütün insanlar eşitti. (Gary, 2012: 37- 38)

Bir imgenin varlık alanını nasıl gerçek bir görüntü oluşturuyorsa, annenin düş evreninden oğula aktarılan damıtık düşlerin varlık alanını da yine somut yaşamın gerçeklikleri, dış dünyanın olguları, yaşamdan ve dünyadan akın eden veriler oluşturmaktadır. Düş çoğu kere tüm somutluğu ile gerçeğin içine örgülenirse de kimi zaman yarattığı derinlikle gerçeğin oldukça ötesine geçebilir ki zaten gerçekle ayrıştığı ölçüde düş olabilme niteliğini kazanır. Gerçeklik kazandığında ise düş olma özelliğini bütünüyle yitirir.

2 Parantez içi ifade bizim tarafımızdan eklenmiştir.

Düşün oluşumunu sağlayan etkenlerin her zaman somut gerçeklikler olması da beklenemez. Anlatıcının annesinin küçük Romain'e anlattığı öykü, masal ve söylencelerin de kimi düşlerin oluşumuna katkı yaptığına ya da oluşan düşü beslediğine tanık oluruz:

Öbür anneler çocuklarına nasıl çizmeli kediden ve Pamuk Prenses 'ten söz ederlerse, annem de Fransa'yı bana öyle anlatırdı. Harcadığım bunca çabaya rağmen, kahramanlar ve erdemli insanlar Fransa'sının büyüleyici görüntüsünden bugün bile kendimi kurtarabildiğimi söyleyemem. Annemin anlattığı masallara bunca yılın ardından bağlı kalabilmiş, yeryüzündeki az bulunur insanlardan biri, herhalde bendim. (Gary, 2012: 45)

Düşle gerçeğin var olma düzlemindeki yoldaşlıkları "her düşün gerçeğe bir borcu, her gerçeğin de düşe minneti olduğunu ve bunun döngüsel bir biçimde yinelenildiğini" düşündürür. Gary'nin bu romanın evreni bütünüyle bir düşler evreni olmasa da düşle gerçeğin bir arada yaşadığı, birbirini çekip ittiği, birbirini kucaklayıp fırlattığı, birbirini yakalayıp kovaladığı sürekli sürprizlere açık, kaotik bir evren olarak karşımıza çıkar. Bu kargaşayı yazar, düşle gerçeğin diyalojik ilişkisi ile aşar. Romain'in bir sanat dalında en iyi ve ya bir spor alanında dünya şampiyonu olmaya yönelik düşü de gerçek bir yenilgiyle sonuçlanır ve tam da düşle gerçeğin bu türden diyalojisini yansıtır: "*Bunun yanı sıra greko-romen stilde güreşe de çalışıyordum; günün birinde eve bir dünya şampiyonluğu getireceğime olan inancım da tamdı(.../...) iyi bir güreş stilim vardı. Gelin görün ki her güreşimde altta kalan ben olurdum.*" (Gary, 2012 : 149) Gary'de, düşle gerçeğin bu sıkı ilişkisi Jorn Boisen'in şu tümcelerinde daha açık bir anlam kazanır :

Yapıt deriden derine, gerçek çerçevesi içinde düşü somutlaştırma, kurmacadan gerçeğe geçme istemi ile damgalanmıştır. İşte Gary'yi, bu ontolojik başkaldırı isteğinin ışığında okumak gerekir. İşte bu nedenle, Gary'nin gözünde kurmaca yaşamdan daha gerçektir. Roman da bir kopya değil, bir açıklama, bir klişe değil bir projedir. (Boisen, 2002: 38)

4- DÜŞÜN GERÇEĞİ GERÇEĞİN DÜŞÜ

"Düş ki bir ay ışığında
kollarına alabilir gerçeği, ya
da düşebilir bir tan kızılığında
kollarına gerçeğin: Orasını düş
bilir."

"Bugünün kesin gerçekleri dünün düşleridir". Düşlerin gerçeğe dönüşebilmesinin olanaklılığını dile getiren bu özdeyiş, Julien Roumette'in (2006: 90) de belirttiği gibi tam da Gary için söylenmiştir. Düşün roman içindeki ağırlığı sadece sözcüğün, ya da düşe ilişkin durumların romanın başından sonuna kadar oldukça sık bir biçimde ortaya çıkıyor olması ile ilintili değildir. Denebilir ki yalnızca düşün kütlesi değildir ağır olan, düşün yoğunluğu ve oylumu da bir o kadar ağır ve etkilidir. Bu da düşü düş olmanın ötesine taşır ve onu dönüştüren, değiştiren kimi zaman da yakıp yıkan bir simyaya çevirir. Düşün bu sıradışı özelliği romanda şu tümcelerle ortaya konur :

Annem düşlerini yalnızca kendisine saklayan, düşlerini yalnızca kendisi için yaşatan kadınlardan değildi. Her türlü düşünce, her türlü düş onun için dışarı vurulması, herkese duyurulması, çevreye saçılması, çevresindeki herkesi etkilemesi gereken şeylerdi. Böyle olunca da düş olmakla kalmaz, ardında lavlar ve küller bırakan birer ateşe dönüşürdü çoğu kez. (Gary, 2012:46)

Bir ateşe dönüşerek ardında lavlar ve küller bırakan bu düş kimi zaman gerçeğin en yakıcısı, en acısı, en acımasız, en yıkıcısı ile amansız bir savaşıma girer. Annenin hırsızlıkla suçlanmasına dayalı bir gerçek, böylesi bir savaşımla örnekler. Anne "*kendisini suçlayanları*" suçsuzluğuna inandırmak için hiçbir çaba harcamaz(s.46) ama büyük bir öfkeye kapılır. Zira böyle bir suçlama oğlunu olağanüstü işler başarmış büyük bir insan olduğunu görme düşünün gerçekleşmesi için düş kırıklığı yaratan asılsız bir yakıştırma olmasına karşın deneyimlenmiş olması bakımından can sıkıcı bir gerçek, önemli bir engeldir. Ama yaşanan bu talihsizlik ancak kısa süreli bir düş kırıklığı yaratır. Bundan sonra öfkeyle birlikte annenin bütün düşünün tekrar alevlendiğine tanık olunur: kapıdan kapıya koşan, zillere basan, kapıları yumruklayan annenin şöyle bağırıldığını aktarır anlatıcı:

Tahta kuruları, pis burjuvalar! Siz kiminle konuşma onuruna eriştiğinizi biliyor musunuz? Benim oğlum Fransız Büyükelçisi olacak, Légion d'Honneur nişanı alacak. Onun üstüne tiyatro yazarı tanımayacaksınız. İbsen, Gabrielle D'Annunzio onun yanında küçücük kalacak(.../...) Hem üstelik o Londra'dan giyinecek. (Gary, 2012: 46,47)

Kimi zaman da katı gerçek düşün en yakası açılmamış olanını kışkırtır. Oğluna biftek yedirip “*etli yağlı besinlerin kendisine kesinlikle yasaklandığına yeminler*” (s.11) ettikten sonra içinde biftek pişirdiği tavanın dibini ekmekle sıyırırken oğluna yakalanan annenin durumu da buna benzer bir gerçeğe vurgu yapmaktadır: “*Annem bir tabureye oturmuş dizlerinin üstüne de az önce içinde bana biftek pişirdiği tavayı almıştı. Kocaman ekmek parçalarını tavaya bastırıyor, biftek kızartmak için kullandığı yağın arta kalanını büyük bir özen ve zevkle sıyırıyordu.*” (Gary, 2012: 11) Bu katı gerçeğin kışkırttığı düş görüntüsü elbette aynı gerçekle oluşturduğu ve düşünle, bütün katılığına karşın, gerçeğin geçirgen dokusu üzerinden gerçekleşen diyalojik bir bağıntı içinde yansıtılır ve bunun sonucunda açığa çıkan tersinir güç de romanda oldukça ustalıklı bir örüntü üzerinden aktarılır. Oğlu allak bullak eden, utanç duygusu yaşatan bu gerçek, deyim yerindeyse, oldukça iddialı bir düşün yolunu açar: “*Kendimi trenin altına atmalydım, bu güçsüzlük ve utançtan belki böyle kurtulabilirdim. Sonra birden kafamda bir şimşek çaktı, gerçek çözümü bulmuştum: Ne yapıp edip dünyayı değiştirmeli, yeniden kurmalı ve onu bir gün annemin ayaklarına sermeliydim.*” (Gary, 2012:12) tümceleri düşün tüm görkemini ve buna ulaşmak için gerekli gözü pekliği gözler önüne serer. Böylece gerçek ne kadar katı ve şiddetli ise ardından koşulan ülküye bağlılık ve buna ulaşmak için gösterilen çaba da o kadar artmakta, bireysel bir yenilgi ve düş kırıklığı ne mücadele kararlılığına zarar verebilmekte ne de düşü bütünüyle yok edebilmektedir. Kırılan düş onarılmakta öncekinden daha canlı, daha berkin bir biçimde yeniden biçimlenmektedir. Düşün gerçekleştirilmesi yolunda karşılaşılan zorluklar, toslanan gerçekler, nerdeyse, onun sağlamlığının sınındığı birer denek taşı olmaktadırlar. Küçük Romain’in hastalığının aileye yaşattığı acı deneyim ve ardından annenin tedavisi oldukça masraflı bu hastalığa yakalanan oğlunu kurtarabilmek için varını yoğunu satması ile kendini gösteren parasızlık ve maddi sıkıntı bir an düşlerin gerçekleşmesini tehlikeye soksa da asla bu düşlerden vazgeçilmesi anlamına gelmemekte tersine düşlere daha sıkı sarılma sonucunu doğurmaktadır:

Hayatta kalabilmek için kıran kırana yürüttüğüm kavgada, anneme karşı yükümlülüklerim nedeniyle gösterdiğim olağanüstü direncin önemli bir payı olduğunu düşünüyorum. Onun üzerime eğilmiş, acılı, yaşlanmış, çökmüş yüzünü her gördüğümde gülümsemeye ve yatıştırıcı bir iki söz söylemeye çalışırdım (.../...) Kavgayı kazanacaktım. Kolumu kaldırmaya ve tabancayla nişan alır gibi yapmaya çalışırdım. *Marseillaise’i* söyleyebildiğimi göstermeye çaba harcar, Güneş-Kral’ın doğum tarihini günü gününe söyledim. (Gary, 2012: 125-126)

Bu acılı deneyimin düşlere sırt çevirerek acı gerçekler içine kendini kilitlemek sonucunu doğuracağı bir an için beklenebilir. Ama beklenenin tersine, küçük Romain bir yandan düşleri ve annesine verdiği düş sayesinde ölümcül hastalığı yenebilmiş, yani katı gerçekle mücadelesinden utkun çıkmış, diğer yandan da bu katı gerçek düşe aşılana bir antikör gibi onu belli bir süre hırpalamış ama sonuçta bu tür tehlikelere karşı da çeliklemiştir.

Romain ile annesinin kararlılıklarını bileyen, düşlerine daha bir sıkı sarılmalarını sağlayan en can yakıcı gerçekliklerin, insanlık onurlarına yöneltilen saldırılar, ırkçılığa dayalı küçümsemeler ve Yahudi düşmanlığını dışa vuran söylem ve eylemler olduğu söylenebilir. Dış dünyanın gerçekliğinin insanın derinden duyumsadığı saygınlık gereksinimi ile oluşturduğu zıtlık ve Jorn Boisen’in (2002: 35) de dile getirdiği üzere, Gary açısından gerçeğin temel özlemlerimizle karşılaştırdığında otantik olmayışı, bir yandan insanın düş alanını genişletirken diğer yandan yaratılan zıt kutupların oluşturduğu çekim gücü ile düş farklı bir devinim ve ivme kazanır. Merkezil ve merkezkaç güçlerin çekim alanında düşten gerçeğe gerçekten düşe gidip gelmeler, kaymalar, kaçaklar, sızıntılar gerçekleşir. Kaçak düşler gerçeğin ciddiyetini bozar, onun katılığını katlanılabilir bir kıvama dönüştürürken, kırılan düşün de birden bire acı bir gerçeğe dönüşmesi düşün içine kaçmış ve “çanak çömlek patlatmış” bir gerçeğin varlığını duyumsatır. Bu durum da düşünle gerçek arasında diyalojik bir bağıntının her zaman gizil bir güç halinde ortaya çıkma fırsatı kolladığını gösterir. Bu açıdan Paul Audi’nin Gary üzerine yazdığı bir makalesinde dile getirdikleri ilginç görünmektedir:

Gerçeğin gerçekliği ancak algılanmış ya da algılanabilir olanın indirgenemez uçuculuğu ile örtüşebilir(.../...) Kısacası, gerçeği karakterize eden şey boş olduğu kadar boşuna olduğudur. Gerçekte, öylesine boş, öylesine boşunadır ki, insan, onun üzerini düşlerinin örtüsü ile örtmek için can atar; albenisini değilse bile korkunç görüntüsünü kovmak için. (Audi, 2002: 28)

Çok boyutlu algısı içinde gerçeğin sınırlarını çizmek oldukça güçtür. Eğer Sartre’in söylediği gibi (Sartre, 2009: 21) gerçeğin bütünselliği içinde bir gerçekliği varsa bile bu gerçeğin fenomenal algılanışı nesnellikten sıyrılır ve öznelliğe doğru bir akışa doğru sürüklenir.” İşte gerçeğin öznelliğe akış yolunda uğradığı bir başka durak ya da öznelliğe vardiktan sonra gitmesi olası bir başka uğrak da düşür. Gerçeğin bireysel algı düzlemindeki oynak karakteri ile düş arasındaki sınır o kadar geçirgendir ki buradan Türkçe’de düşünle adını verebileceğimiz fantezi doğar. Yaşamın ciddiyetine ve katı gerçeğine yumuşak bir boyut veren fanteziler Gary’de mizahla birlikte ortaya çıkar. Katı gerçeğin mizah yoluyla yumuşatılması Romain Gary’nin *La vie devant soi* (Onca Yoksulluk Varken) ve *La Promesse de l’aube* başta olmak birçok yapıtında başvurduğu bir yol, acıya karşı koymanın bir yordamıdır. Gary’nin kendi deyişiyle mizah tam tepesine çıktığı “*anda bile gerçekle başa çıkmanın, onu göğüsleyebilmenin biricik ve*

etkili yolu” (Gary; 2012: 171) olmaktadır. Gerçeğin her türden çarpıtılmasının düşlem olarak değerlendirilmesi olanaksızdır elbette. Ancak mizah bu noktada belirleyici bir işlev üstlenir, katı gerçeği fantezi kıvamında mayalayan diyalojik bir katkı maddesi olur bir bakıma. Annesinin deyişiyle “azıcık bir antrenmandan sonra Fransa şampiyonu olacak, ülkesinin renklerini yabancı ellerde zaferle temsil edecek” Romain’in İsveç Kralı önündeki tenis serüveni bu türden mizahi bir tını (ton) ile anlatılır:

Ve küçücük bir para sorunu, aşağılık bir para sorunu yüzünden içeri girmem, çalışmam engellenmek isteniyordu. Anneme göre başka söze gerek yoktu. Ama şunu bilmeliydiler: Ülkenin çıkarlarını sağlayacak yüreği taşıyorlardı. Bunları tam bir Fransız anası gibi başıra başıra söylüyordu. Gerçi o sırada daha Fransız yurttaşlığına alınmamıştım, ama bu çok küçük bir ayrıntıydı ve oradakiler de bunu bilmiyorlardı. Sonuç olarak akıllarını başlarına toplamalı ve kulübe girmeme ön ayak olmalıydılar. Bense raketi elime üç ya da dört kez almıştım. Adamlardan biri çıkar da beni oyun alanına çağırır, durum anlaşılır diye ödüm patlıyordu. (s.166)

Gary’nin bu romanında gerçekliğin bir boyutunun da yer yer görüngülerle ilişkilendirildikten sonra sonraki aşamada da daha çok yaşantıyla belirlenmiş deneyimler olarak karşımıza çıktığından daha önce söz etmiştik. Acı veren serüvenler, karşılaşılan talihsizlikler, amaca ulaşmayı zorlaştıran güç koşullar, düşlerin gerçekleşmesinin önünü tıkayan zorluklar ve insanlık onuruna aykırı tutum, davranış ve söylemlere maruz kalma....v.b. Dominique Bona (1987:36) nın da belirttiği gibi Romain Gary bu romanında ne Rus Devrimi’ni ne de Dünya Savaşı’nı ima etmiştir. Dona’ya göre Gary, “ne Wilno’daki yoksulluk, ne antisemitizm ne de korku konusunda bir şey söylemiştir” (Bona, 1987: 36) Ama bütün bunların, açıkça dile dile getirilmese de, çocuğunun hiçbir şeyi eksik olmasın diye kendisi her şeyden yoksun kalmayı kabullenmiş bir annenin çektiği sıkıntılar üzerinden örtük biçimde yansıtıldığına tanık oluruz. Roumette’ye (Roumette; 2006: 32) göre Gary annesinin çektiği sıkıntıları vurgular, yaşamlarının güçlükleri üzerinde durur. Böyle bir anne her türlü sıkıntıyı göğüsleyebilir, her türlü eziyete katlanabilir, her türlü üzüyü kaldıracaktır, ama, kişilik onuruna yöneltilmiş bir saldırı karşısında bütün sağduyusunu yitirip ölçülülüğü elden bırakabilir. Böyle bir kadın hiç bir zaman, sızlanmayı kaldıramaz çünkü “sızlanma onun doğasında yoktur. Oğlunun doğasında da... Sızlanmak yerine mücadele etmek eğitiminin bir parçasını oluşturur.” (Roumette, 2006: 39) Zira sızlanma yenilginin habercisidir. Genç Romain’in bir arkadaşının, “duyduğuma göre eski orospuları oraya almıyorlarmış” (Gary, 2012: 152) biçiminde anneye yönelttiği hakaret karşısında sessiz kalmasıyla annenin oğluna gösterdiği sert tepki bunun en güzel örneğidir. Akşam eve gelince, şefkat beklentisiyle, annesinin kollarına atılarak olanı biteni anlatmasının ardından ondan aldığı yanıt şu olur: “ Beni iyi dinle. Bir daha başına böyle bir şey geldiğinde, yani gözünün önünde annene hakaret edildiğinde seni eve sedyeye getirmelerini tercih ederim. Anladın mı?” (Gary, 2012: 154) Bu sert serzenişten sonra, anne art arda gelen üç güçlü tokat patlatır oğlunun yanağında. İşte bu tokatlar, beklenti, özlem ve düşlerle onun yolunu tıkama tehlikesi oluşturan “sakıncalı” gerçekler arasındaki en sert çatışmaya işaret eder. Ama bu çatışma bile düşlere bir çeki düzen verir. Gevşemiş iradeyi sıkılaştırır. Yörüngesinden çıkmış düşleri yola getirir. Bezginliğe kapılmış istenci berkitir. Kendilerini kaybetmiş ülküleri kim olduklarını anımsatır. Varlık nedenini unutmuş idealleri sağduyuya çağırır. Annenin “böyle davranmayacaksan, hiç boşuna yola çıkmayalım... Oralara gitmek için hiç uğraşmayalım.” (Gary, 2012: 154) biçimindeki uyarısı ile yönünü yitirmiş hayaletler olarak ortada dolaşıp duran düşler, özlemler, beklenti, istek ve ülküler işlerinin başına dönerler. Bu biçimde, düş ve gerçek arasında yaşanan bu egemenlik ve güç savaşımları ile diyalojik bir biçimde, düşler ve gerçekler sürekli bir birlerini daha güçlü olmaya zorlarlar. Dayanıklı düşler zorlu gerçekler üzerinden varlık kazanırken düşler de gerçeklerin doğuşunu hazırlar. Bu savaşımında kaybeden yoktur. Kazanan vardır. Zira bu savaşımın temelini diyalog oluşturur. Bahtin’inde “Ben ve öteki diyalektiği”nden söz eden Madran’ın(2012: 57) aktardığı biçimiyle, nasıl benin kendini tanıması için gözlerini ötekine çevirmesi, ötekini tanıması için de kendi konumunu koruması gerekliyse, düşle gerçek de birbirleriyle kurdukları diyalojik ilişki ile iç devitgenlerini oluştururlar. Bu devingenlik çerçevesinde düş biraz gerçeğin düşü olurken, gerçek de düşün gerçeği yerine geçer.

5- DÜŞÜ GERÇEKLEYEN DÜZLEM: KURMACA

Gary, roman üzerine düşüncelerini dile getirdiği *Pour Sganarelle* adlı denemesinde “gerçekten bekleyebildiğimiz şey ile içten içe ondan beklediğimiz şey arasındaki boşluk ancak sanat ve kurmaca ile doldurulabilir” der.. Yazarın kullandığı “la fiction” (kurmaca) sözcüğünü düş gücü ve dolayısıyla da düş ile ilişkilendirebilirsek gerçekte düş arasındaki bağıntı da kendiliğinden ortaya çıkar. Daha açık bir deyişle söylemek gerekirse, edebiyatın, ya da daha kapsamlı bir biçimde, sanatın düşlerin gerçekleştirilebileceği bir düzlem olarak görüldüğünü ya da en azından Gary’nin buna vurgu yaptığını anlayabiliriz bu tümceden. *La promesse de l’aube* adlı bu romanda Gary, yazar olma düşüne de oldukça geniş bir yer ayırır. Bu da romanın özyaşamöyküsel boyutuna büyük bir katkı sunar. Bu çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere oğlu için iyi bir yaşam dileyen annenin düşleri üzerinden oğlunun geleceği tasarlanır. Julien Roumette (Roumette, 2006: 77), annenin, oğluna daha küçüken düş kurmayı öğretirken, kendisi de bu düşün peşine düşerek, düşlerini besleyip yüreklendirerek, onu kendi yazgısının kurucusu olmaya hazırladığını vurgular. Anne oğlunda var olduğuna inandığı gizli cevheri ortaya çıkarmak, ondaki sanatsal

dehanın fark edilmesini sağlamak için çırpınır durur. Edebiyat da bunlardan biridir, anlatıcı, romanda yazın alanında kendisi için kararlaştırılan kariyer tasarısını şu tümcelerle açıklar : “Müzik dehasından payımı almamış olduğumun ortaya çıkması annemde korkunç bir düş kırıklığı yaratmıştı(.../...) Bu nedenle, resim, tiyatro, şan ve dans gibi kapılar önünde biraz durakladıktan sonra, sonunda bir gün edebiyatta karar kılmıştım.” (Gary, 2012: 19)

Jorn Boisen (Boisen, 2002: 43) Gary'nin “kendi yaşamımızı düşleyerek ve düşe bağlı kalarak kurabiliriz” dediğinde bunu sadece bir görüşü dile getirmek için söylemediğini belirtir ve bu düşüncenin kendi yaşamı ile olan derin bağlarına dikkat çeker. Gary'nin yaşamöyküsünün kurmaca ile gerçeğin kaynaştığı ilk örnek olduğunu da vurgulayan Boisen (Boisen, 2002: 43); Gary'nin, açıkça annesinin düşlerini gerçekleştiren bir aracı olarak yansıdığı *La Promesse de l'aube* üzerinde ısrar etmenin gereksiz olduğunu belirttikten sonra, otobiyografik esinli olsun ya da olmasın, onun bütün metinlerinin aynı kimlik sorunsalını işlediğine dikkat çeker.

La Promesse de l'aube, anlatıcının yazar olma düşü düzleminde, kendini yapılandırılmasına ve tam olarak varoluşsal anlamda değilse de kendi yazgısının sahibi olma çerçevesinde bir kimlik arayışına geniş yer ayırır. Başyapıtlarına uygun bir takma ad bulma gereksinimi de bu düşe bağlı olarak ortaya çıkar:

Ve müzik, dans ve resim arka arkaya saf dışı edildikten sonra, biz zührevi hastalık tehlikesini de göze alarak edebiyatta karar kıldık. Bundan sonra yapılacak şey, düşlerimizin önemli bir adımını gerçeğe dönüştürmek, bütün dünyanın bizden beklediği başyapıtlara uygun bir takma ad bulmaktır. (.../...) ‘Goethe’nin sahibi vardı, ‘Shakespeare’in de öyle, ‘Victor Hugo’ da boş değildi. (Gary, 2102: 23, 24)

Burada eğlenceli bir salınım üzerinden düş ve düş yoluyla yapılandırılan sanal gerçekliğin diyaloguna tanık oluruz. Sanki düşe ileride dönüşeceği model gösterilmekte ve gerçeklik aldatmacası üzerinden düşün gerçekleşmesinin tinsel, psikolojik koşulları hazırlanmaktadır. Ancak bu noktada düşü kendi türdeşi sayabileceğimiz aldatmaca desteklemekte böylece gerçek yutturmaca bir yem aracılığı ile yakalanmaktadır. Böylece Bakhtin’in içsel diyalojikleşme bağlamında sözünü ettiği biçimiyle, yanıtın “heterolog bir bütünün organik parçası” (Sibel: 59) olarak ortaya çıkması gibi, gerçek de yapılar arası etkileşim ile düşü dönüştüren aldatmaca ile girdiği diyalojik bir ilişki sonucunda heterolog bir düzlemde varlık kazanmaktadır. Bu biçimde düş ile onu mayalayan yutturmacanın oluşturduğu açılım gerçeğin değişik görünümüne var olma olanağı tanır. Romanda anlatıcının annesinin çocuğunu (anlatıcı) güdülemek için anlattığı masalları, söylenceleri bu türden yutturmacalar olarak değerlendirebiliriz. Farmakolojik olarak bir etkisi olmayan bir ilacın etkili olacağına inanıldığı için olumlu sonuç vermesi gibi^{3*} bu anlatılar da çoğu düş ürünü, gerçekle ilişkisi olmayan yapıntılar olmalarına karşın düşü diri tutarak, besleyip canlı kalmasını sağlayarak sonunda gerçekleşme olanağını artırırlar, düşe bağlananların savaşım gücünü artırır, yaşama daha sıkı sarılmalarını sağlarlar. Küçük Romain için de annesinin anlattığı masallar bir yandan önüne konulmuş ereklere ulaşması için onu yüreklendirirken, diğer yandan bu masalların yarattığı büyüye tüm yaşamı boyunca sınıksız sarılan çocukta gerçeklerin yarattığı sarsıcı etkiyi azaltır :

Harcadığım bunca çabaya rağmen, kahramanlar ve erdemli insanlar Fransa’sının büyüleyici görüntüsünden bugün bile kendimi kurtarabildiğimi söyleyemem. Annemin anlattığı masallara bunca yılın ardından böylesine bağlı kalabilmiş, yeryüzündeki az bulunur insanlardan biri, herhalde benim. (Gary, 2012 : 45)

Masal ve söylencelerin, yetkin bir dünya imgesi sunmaları dolayısıyla yaşama duyulan güvenin bir yansıması olduğunu belirten Roumette’in, Gary’nin bu romanındaki masal ve söylencelere ilişkin yorumu da bu bağlamda oldukça çarpıcıdır: “Söylenceler düş gücünün geniş topraklarında yeşerirler. İnsanın gerçekliği biçimlendirmek ve onu olduğundan başka bir yapıda yeniden yaratmak için sergilediği çabanın naif bir biçimidirler.” (Roumette, 2006 : 82)

Elbette bununla bağlantılı bir biçimde Gary’de yaşamı yeniden yapılandırmanın “güzeli yaratmanın ve algılamanın” (Roumette, 2006: 118) bir diğer yolu da sanattır. Yazar, *Pour Sganarelle* adlı denemesinde “güzellik ne kadar büyükse, dünyaya, orada bulunmayan şeyden o derecede söz eder. Sürekli bir biçimde, bütün gerçekliği değiştirme ve onu aşmanın ötesinde kendine özgü bir güzellik oluşturamaz.” (s.115) diyerek sanata dönüştürücü bir işlev yüklediğinin altını çizer. Yine Roumette’in (Roumette, 2006: 118-119) vurguladığı gibi, sanat, yaşamı temsil ederken, konusu ne olursa olsun, insanlığı düşlerini gerçekleştirme yolunda geliştirir. Her şeyden önce bu düşler bireysel ve iyi bir yaşam dileğine dayalı düşlerdir. İşte tam da burada, bu romanda anlatıcının kendini bir yazar olarak yapılandırması karşımıza çıkar. Yalnız, yapıntı özyaşamöyküsel boyutu düşünüldüğünde, burada yazar geleceğini düşleyen biri değil, geçmişini yazan biridir. Yani bir düşün gerçekliğe taşınmasından öte bir gerçeğin kurmacanın konusu olma durumu söz konusudur. Ama sanatın gücü ve sahip olduğu dönüştürücü işlev, yarattığı geniş olanaklar ve taşıdığı büyü sayesinde “düşlerle gerçek dünyayı birbirine uyumla hale getirmek” (Gary, 2012: 39), kurmacayı yaşanmışlığın tutsaklığından, ipoteğinden kurtarmak olanaklı olur. Bu da gerçeği temsil eden

^{3*} Plasebo etkisi farmakolojik olarak etkisiz bir ilacın telkine dayalı bir etki ortaya çıkarma halidir. https://tr.wikipedia.org/wiki/Plasebo_etkisi

geçmişle düşü temsil eden gelecek diyalogu yoluyla başarılıdır. Geçmişle gelecek arasındaki anakronik çelişkiyi yazar Bakhtin'in sözünü ettiği merkezci ve merkezkaç kuvvetlerin uzlaştırılması üzerinden kotarır. Otobiyografik romanlarda karşılaşılan, yaşanan gerçekliğin yazının kurmacası olması durumunun yarattığı belirsizliğe değinen Pierre Bayard (Bayard, 1990: 30) Otobiyografik romanın "parental"^{4*} damarına dahil ettiği *La Promesse de l'aube*'un bu döngüsel devinin ve belirsizliğin en çarpıcı örneğini oluşturduğunu belirtir.

Bu noktada, her ne kadar bu roman, *La Promesse de l'aube*, yaşamdan beslense de kurmaca becerisiyle bir sanat yapıtına dönüşür. Bu dönüşümde elbette kurmacanın da düş ile düşsel olanla bir suç ortaklığı vardır ve bu da belirleyici bir eyleyen olarak kendini gösterir. Böylece, kurmaca, annenin ve oğlun gerçekleştirmeye çabaladıkları özlemleriyle örtüşen düşler, ayrıca, yazarın kurmacayı örgülerken başvurduğu düşsel olanla (imaginaire) sarmalanır. Bu biçimde, yaşanmış olanın kurmacaya aktarımı döngüsel bir yaratı etkinliği çerçevesinde gerçekleşirken, yaşananla tam bir özdeşlikten doğan yavanlıktan da sakınılmış olur. Bu sakınım, Myriam Anissimov (Anissimov, 2006: 17)'un Gary'yi kastederek dile getirdiği "onun için gerçek ve kurmaca aynı şeylerdir; gerçek ancak düş gücü ve sözden doğar" biçimindeki saptamasına ters düşüyor gibi görünse de, aslında durum bütünüyle görünenden farklıdır. Zira Gary, yaşamın birebir yansıtılmasından doğan yanılmanın gerçek bağlamında satılmasına karşı olmuştur her zaman ve bu yanılmayı kırarak "uzaklığı" da gerçekle kurmacanın birliğinin bir ön koşulu olarak görmüştür. Böylece gerçek kurmacaya kurmaca da gerçeğe zarar vermeyecektir. Zaten yine Anissimov'un (2006: 17) aktardığı biçimiyle François Bondy ile yaptığı bir söyleşi de vurguladığı üzere, ne gerçeğin gerçek olana ne de yaşamın yaşayana indirgenebileceği gibi gerçek de ancak sanatsal form içinde anlam kazanır. Bunun için de sanatın başarısı ön koşuldur. *Pour Sganarelle* adlı denemesinde Gary bunu şu tümcelerle dile geririr: "sanat başarılı olduğunda onun yalanı da dürüst bir yalan olur, ama başarısız olduğunda hiçbir "gerçek" onun acınacak bir yalan olmasını engelleyemez" .

Buradan çıkaracağımız sonuç ise Gary açısından sanat ve gerçek arasında yadsınamaz bir ilişkinin varlığıdır. Bu durumda sanatın düşleri gerçekleştirmenin bir yolu olarak görülmesi de Gary açısından şaşırtıcı olmayacaktır. *La Promesse de l'aube* da çok önemli bir yer tutan ve Gary'nin özyaşamöyküsü ile de ilintili olan yazarlık kurgusu bu bakımdan dikkate değer bir öneme sahiptir. Zira burada vurgulanan yalnızca bir düşün gerçekleştirilmesi değil insanlara, bir düşün gerçekleştirilebileceği inancının verilmesidir. Bu açıdan, küçük Romain'in ağzından dökülen şu sözler oldukça anlamlıdır: "İşte bu küçük Karpuz, beni büyüyle ilk tanıştıran kişi oldu. İstemesini bilirim bütün dileklerimin gerçekleştirilebileceğini bana öğrettiğinde öyle şaşırmıştım ki, bunu hala anımsarım." (Gary, 2012:121) Düşün devinin doğasının sanat yapıtına kattığı değer Gary'nin bu romanında açık bir biçimde ortaya çıkar ve düş gücünden, imgelemden yayılan büyü ile birlikte sanat yapıtının özgül gücünü oluşturur.

Sanat eseri okuyucunun imgelemini harekete geçirir. Bu düşsel devingenlikten yapıtın içeriği ile hiçbir ilgisi olmayan beklenmedik bir atılım doğar. İşte, yaratının katkısının değerini ortaya koyan da tam olarak budur: İmgeleme kazandırılmış ve bir insandan diğerine, bir kuşaktan başkasına aktarılan itki. İmgelem de sırası gelince yaşama bir biçim vermeye çalışacak ve kendine özgü yolları yaratacaktır, zira hiç kimseye sanat yaratıları kalıt olarak geçmez; yalnızca, örneğin, yaratma isteği aktarılır ve John Keats'ın dediği gibi, "yaratıcı olan kendini yaratmak zorundadır. (Roumette, 2006: 119)

6-SONUÇ

İnsanın, yaşama, varlığa, varoluşa ilişkin kimi "gerçek"leri çatıştırma gibi bir hastalığı var. "Düş" ile "gerçek" de insanın bu hastalığından payını almış ve çoğu kere birbirinin karşısına konulmuş, birbirine karşıt durumlar olarak kabul edilmiş ya da yansıtılmışlardır. Oysa düş ve gerçek yer yer birbiri ile çatışmalar da sonuçta birbirlerini tamamlar, var olmak için birbirlerine gereksinim duyarlar. "Yaşamından bir düş yap, düşünden de bir gerçek" önerisiyle Antoine de Saint-Exupéry de bu ikili arasındaki kopmaz bağı vurgular. Kurmaca düzleminde Roman Gary'nin *La Promesse de l'aube* adlı romanı da bunun en açık örneğini oluşturur. Romanda düş ve gerçek bir birini yoksamadan diyalojik bir ilişki içinde birbirlerinin varlığına katkıda bulunurlar. Düş kimi zaman gerçeğin düzenini bozup onu alaşağı etse de çoğu kere ereklenen şeyin elde edilmesine, ona ulaşılmasına dolayısıyla gerçeklik düzlemine taşınmasına katkıda bulunur. Gerçek de zaman zaman düşün ayağını kaydırsa da, gerçekleşme yolunda ona çelme taksa da düşün özüne kattığı maya ile dönüşüme uğrar. Böylece bir yandan düşün denetiminden geçen ve üzerine mizah sosu gezdirilerek sunulan gerçek daha katlanılabilir bir kıvama gelirken, gerçeklerle sınılanmış, gerçeklikle bileylenmiş düşler de gerçek olabilmeye daha fazla yaklaşır. Gary'nin yaşamının da ortaya koyduğu ve kelebek olmayı düşleyen koza örneğinde olduğu gibi kimi gerçeklerin özü bakımından bir düş olması her ikisi arasında örgensel ve kaçınılmaz bir bağın varlığını ortaya koymaktadır. Bu bakımdan düşle gerçek Gary'de birbirine çelişik değil birbiri ile bağdaşık bir örüntü oluşturur.

^{4*} Pierre Bayard, "le roman parental"i, "le roman familial"den ayırır. En önemli ayırım olarak da birincisinin geçmişle değil gelecekle ilgilenmesini gösterir. "Le roman familial" çocukların ailesel kökenlerine ilişkin gerçeklikten uzak düşümelere ağırlık verirken, "le roman parental" daha çok anne babanın kendi düşlerini çocuğu/ çocukları üzerinden gerçekleştirme istek ve çabalarına odaklanır.

Romain Gary üzerine yazdığı bir makalede, Jorn Boisen, Oscar Wilde'ın "yaşam sanatı taklit eder"^{5*} biçimindeki düşüncesine ilginç bir yorum getirerek şunları söyler: " Bu demektir ki algıladığımız gerçekliği, doğal olmayan ama kültür tarafından biçimlendirilmiş zihinsel yapılar aracılığı ile yeniden yaratıyoruz. Roman, sanat, sinema, müziğin kendisi, bizi çevreleyen yontulmamış gerçekliği anlamamızı, ona bir biçim vermemizi sağlayan modern mitlerdir. " (Boisen,2002: 38) Oscar Wilde'ın sözü edilen düşüncesini benimseyip Boisen'in bu yorumuna güvenilecek olursak yaşamda tüm gerçekliği yaratan şeyin insanın zihinsel etkinlikleri ve buna bağlı olarak da düş ve imgelem olduğu ortaya çıkar. Bu da bizi "acaba gerçeklik düşün bir parodisi mi" biçiminde düşünmeye zorlar.

Gerçek düştten arındığında değil, düşle arındığında, düşle yıkandığında yaşamı bütünlüklü doğası içinde kavrayabiliriz.

---

^{5*} Oscar Wilde'dan Akrraran, Boisen, J. "À l'assaut de la realite" Romain Gary et la pluralité des mondes (sous la direction de Mirelle Sacotte), Presses Universitaires de France, 2002, Paris (ss. 33-47)

KAYNAKÇA

- Anissimov, M. (2006). **Romain Gary, le camélon**, Folio Editions Denoël, Paris.
- Audi, Paul. (2002). « Réflexions sur L'Europe D'Europa », **Romain Gary et la pluralité des mondes**, sous la direction de Mireille Sacotte, Presse Universitaires de France, Paris.
- Bahtin, M. (2014). **Karnavaldan Romana**, Çev : Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Baudelaire, C.(1998). **Paris Sıkıntısı**, (Çev. : Tahsin Yücel), Adam Yayınları, İstanbul.
- Bayard, P. (2002). **Il était deux fois Romain Gary**, Presse Universitaires de France, Paris.
- Boisen, J. (2002). « À l'assaut de la réalité », **Romain Gary et la pluralité des mondes**, sous la direction de Mireille Sacotte, Presse Universitaires de France, Paris.
- Bona, D. (1987). « **Romain Gary** », Mercure de France Collection Folio, Paris.
- Catonné, J-M. (1990) « **Romain Gary/ Émile Ajar** », Editions Pierre Belfond, Paris.
- Gary, R. (2012) **Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı**(Çev. : Alev Er), Agora Kitaplığı, İstanbul.
- İrzik ; S. (2014), « **Önsöz** », **Karnavaldan Romana**, (Yazar: Mihail Bahtin, Çev: Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Madran, C, Y. (2012). **Modern İngiliz Romanında Mikhail Bakhtin**, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Roumette, J. (2006). **Étude sur la promesse de l'aube, Romain Gary**, Ellipses Édition, Paris.
- Sartre, J. P. (2006). **İmgelem** (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- (2009). **Varlık ve Hiçlik** (Çevirevler : Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (1998). Türkçe Sözlük, Birinci Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.